

מידעו"ס 103 | מאי 2024

מן הכנס / שימו לב לילדים: כשטראומה אישית פוגשת טראומה קולקטיבית

00:00

11:52 האזינו לכתבה

colbass.com

הגן של קיבוץ רעים בתל אביב (צילום: דוד טברסקי)

יום העיון השנתי של קמפוס חרוב לילדים

מיכל אביעד נריה מנצבך ריכרדסון

ב 23 בינואר 2024 התקיים יום העיון השנתי של קמפוס חרוב לילדים. השנה צללנו לעולמם של ילדים נפגעי התעללות, תוך הפניית זרקור אל נקודות המפגש של הטראומה האישית עם הטראומה הקולקטיבית. במהלך היום הציגו אנשי מקצוע מתחומים שונים, בני נוער ומרצים נוספים, אשר שיתפו אותנו בחוויות ההתמודדות שלהם ואפשרו לנו ללמוד מהתובנות החשובות שאספו.

את הכנס פתחו עו"ד עפרה בן מאיר – מנהלת קמפוס חרוב לילדים, ואתי קיסוס – סמנכ"לית בכירה, ראש מנהל שירותים חברתיים ואישיים במשרד הרווחה.

ההרצאה הראשונה **"כשהמדינה מדממת ואבלה: ילדים נפגעי התעללות במלחמת חרבות ברזל"**, הועברה על ידי פרופ' כרמית כץ, המשנה למנכ"ל מכון חרוב. פרופ' כץ פתחה במתן רקע על המצב: אירועי ה-7 באוקטובר תפסו את כולנו, ובמיוחד את הילדים במדינת ישראל, במצב פגיע במיוחד, שכן עוד לפני המלחמה רופפו מגפת הקורונה והשבר הלאומי את החוסן החברתי. היא הציגה ממצאים ראשוניים מקבוצות מיקוד שנערכו עם בוגרי קורס "מומחים מניסיון מחיים", שבועיים מפרוץ המלחמה. המשתתפים נשאלו איך חוו את המפגש בין הטראומה האישית שחוו בילדותם לבין המלחמה שפרצה, ומה סייע להם בהתמודדות.

משתתפי קבוצת המיקוד סיפרו כי הטראומה הקולקטיבית הציפה אצלם חוויות מהטראומה האישית שלהם ושינתה את נקודת מבטם בהתבוננות על הטראומה שעברו. הם תיארו חוויה של נטישה ובגידה, פלישה והיעדר מרחב בטוח, ושיתפו כיצד ההתקדמות המתמדת שלהם נהרסה בן רגע. כמו כן, המלחמה וסיפורי הזוועות גרמו לחלק מהמשתתפים ערעור של התוקף הפנימי שלהם ותחושת אשמה, והם הקטינו את הטראומה האישית שעברו והרגישו שלסיפור שלהם יש פחות מקום בשיח הציבורי. כל אלו יצרו תחושת בדידות קשה, ומכיוון שהקרובים אליהם היו כואבים בעצמם, הם חשו שאינם יכולים להוות עבורם אוזן קשבת. המשתתפים סיפרו מה סייע להם בהתמודדות עם הטראומה הכפולה: להיות בהודיה, לסייע לאחרים, פעילות גופנית, מציאת המשותף ואמונה בכוח הפנימי שלהם – אלה הן דוגמאות למשאבים הפנימיים והחיזוניים שנעזרו בהם. אחת הדרכים המרכזיות שצוינו כמסייעת להתמודדות היא להיות חלק מקבוצה של אנשים המתמודדים עם חוויות דומות. הביחד, התחושה ש"אני לא לבד", היה משמעותי מאוד עבורם. בסיום ההרצאה, פרופ' כץ התייחסה לגורמי חוסן בחייהם של ילדים ובפרט לחשיבות של לכידות חברתית, קהילה ותמיכה חברתית נרחבת.

הדוברת השנייה הייתה ד"ר חניתה קושר, עו"ס וחברת סגל בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים. ד"ר קושר הציגה את **המתווה לאובדן**

חברים וקשרים עם קבוצת השווים בעקבות מלחמת חרבות ברזל. אירועי ה-7 באוקטובר גרמו לעקירת ילדים רבים מסביבתם המוכרת למקומות שונים ברחבי הארץ. לעיתים, הם אף נאלצו להתמודד עם אובדן וחטיפה של חברים. אירועים אלה השפיעו בין היתר על הקשרים החברתיים שלהם. ד"ר קושר הדגישה עד כמה חשוב להתייחס לנושא החברתי, דווקא משום שכרגע הוא מקבל פחות תשומת לב מהמטפלים, אשר עוסקים בעיקר בטראומה הישירה. המתווה המוצע פותח על בסיס ארבעה בסיסי ידע – ידע על אודות קבוצת השווים, עדשת הטראומה, פרספקטיבה התפתחותית וזכויות הילד, והוא מציע שלוש אסטרטגיות להתמודדות עם אובדן הקשרים: התערבות פרטנית, התערבות קבוצתית והתערבות מערכתית. לאחר הפעלה ראשונית של המתווה וכדי לדייק את אופן הפעולה, הוחלט שחשוב לשמוע את קולם של הילדים. לשם כך, ד"ר קושר ועמיתיה ערכו קבוצות מיקוד עם ילדים. מקבוצות אלה עלו רשמים מעניינים, חלקם אף מפתיעים. בין השאר, הילדים סיפרו שהמלחמה חיזקה את הקשרים עם החברים שפנו יחד איתם, העידו שהמבוגרים לא שמים לב אליהם ושיתפו בתחושת השעמום שמלווה אותם. נוסף על כך, חלק מהילדים הביעו כעס כלפי חבריהם שנשארו בבתיהם וממשיכים ללכת לבית הספר וללמוד בלעדיהם. ד"ר קושר הדגישה עד כמה חשוב לשלב את הילדים בתהליכי עיצוב מדיניות, במיוחד במצבי חירום וטראומה, וכמה קריטי לשמוע את חוויותיהם ואת תפיסותיהם הייחודיות.

לאחר ההפסקה למדנו על **החשיבות של קבוצת השווים בהתמודדות בני נוער עם טראומה, תוך הצגת המקרה של שכבת י"ב מבית החינוך נופי הבשור שבמועצה האזורית אשכול.** שני הפטל, פעילה קהילתית במועצה האזורית וממקימות פנימיית נופי הבשור, הציגה את הנושא יחד עם שחר ראובן וזוהר וולז'ני, תלמידי י"ב מנופי הבשור. שני, שחר וזוהר אפשרו לנו הצצה לחוויה הייחודית של מי שהתגוררו במועצה האזורית אשכול. לא היה אפשר לפספס את תחושת השייכות ואת החיבור העוצמתי שלהם זה לזה ולמקום שגדלו בו. כאשר מתווה החזרה ללימודים של משרד החינוך דרש כי יחזרו ללמוד במוקדים מפוזרים, תלמידי שכבת י"ב וההורים סירבו לקבל את הגזרה והחליטו שהם יסיימו את השנה ביחד. מחשבה רבה, נחישות אין-סופית והרבה מאוד יצירתיות אפשרו לקבוצת ההורים, ביחד עם קבוצת בני הנוער, להקים פנימייה עבור התלמידים. היוזמה הנפלאה סייעה להם להתמודד יחד, כקבוצה מגובשת, עם הקשיים שאירועי ה-7 באוקטובר הביאו עימם. סיפורם המרגש של תלמידי שכבת י"ב מהמועצה האזורית אשכול לימד את כולנו על כוחם של בני הנוער במציאת פתרונות עבור עצמם, על הקריטיות של הקשבה לרצונותיהם וצורכיהם ועל החשיבות של קהילה חזקה ושל קבוצת השווים בהתמודדות עם טראומה.

לאחר מכן שמענו ארבע הרצאות קצרות ומרתקות בסימן **"שימו לב לילדים – הגנה על ילדים בעת מלחמה"**:

• **"מציאות משותפת בעבודה סוציאלית מאז 7 באוקטובר"**. ההרצאה הועברה על ידי עדי בן יהודה, עו"ס מכפר עזה. עדי סיפרה על המורכבות של עבודתה כעובדת סוציאלית בתקופה זו, על השילוב שבין הקושי האישי לקושי המקצועי ועל ההתמודדות עם כל אלה. היא הדגישה את החשיבות של קבלת גב מקצועי לעבודה בשטח, כמו שיתוף הפעולה הייחודי של משרד הרווחה ומכון חרוב סביב "חרבות ברזל".

• **"ייצוג קטינים בסיכון בעיתות חירום – מה רואים מאולם בית המשפט?"** הדוברת הייתה עו"ד לידיה רבינוביץ, ממנה ארצית על ייצוג קטינים בסיוע המשפטי של משרד המשפטים. לידיה הציגה כיצד מערך ייצוג הקטינים פוגש את הילדים בכל צומת בתקופה זו – החל מהסדרת המבוגר האחראי על הילדים שהוריהם נפגעו או נרצחו ועד לטיפול פסיכולוגי וסיוע כלכלי.

• **"דברים שמעולם לא דמיינו שנעשה – התמודדות מערכת הבריאות במלחמת חרבות ברזל"**. העבירה את ההרצאה עו"ס יפעת פולק-כהן, מנהלת תחום במחלקה לטיפול באלומות במשפחה ותקיפה מינית בשירות הארצי לעבודה סוציאלית של משרד הבריאות. יפעת אפשרה לנו הצצה אל מאחורי הקלעים של עבודת משרד הבריאות ולאופן שהמלחמה דרשה מהעו"סים ללמוד תוך כדי תנועה כיצד להתנהל ואיך לייצר מנגנונים חדשים לסיוע לילדים.

• **"מה עושים ילדים ברשתות החברתיות במשברים לאומיים?"** הדובר היה אילן אביטן, עו"ס MSW, מנהל תחום משרד הרווחה במטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת – מוקד 105. גם בשגרה, עולם הרשת חושף את הילדים לתכנים רבים, חלקם חיוביים וחלקם אינם מתאימים ועלולים להוביל לפגיעה. אילן פירט את הסכנה הגדולה הטמונה ברשתות בתקופה זו והדגיש את החשיבות של ייצור שיח עם ילדים סביב הנושא ושל צמצום החשיפה.

לאחר ארוחת הצהריים זכינו לשמוע את **אופיר אסולין, מומחית מניסיון חיים, שעברה פגיעה בילדותה**. בכנות מרגשת וביכולת התבוננות מפעימה, אופיר שרטטה עבורנו את סיפור ילדותה בצל הפגיעה. היא שיתפה בקושי לחשוף את הפגיעה שעברה, מדוע סיפרה לבסוף לחברתה הטובה, וכיצד נשות המקצוע סייעו לה להתמודד עם הפגיעה ולצמוח ממנה. היא אפשרה לנו הצצה למחשבות ולתחושות שהציפו אותה כשפרצה המלחמה, כמי שעברה טראומה אישית. השיתוף של אופיר היה מלמד ומשמעותי, במיוחד עבור אנשי המקצוע, והציב זרקור אל חשיבות שמיעת קולם של הנפגעים בתהליכי פיתוח ידע ועיצוב מדיניות.

את ההרצאה הבאה – **"מיזם נוירולוג'יק – Neurologic, כיצד שומרים על ויסות של ילדים נפגעי טראומה במרחבים חינוכיים? הצצה לתאוריה ולפרקטיקה"**, העבירה שירה אברהמי,

יועצת חינוכית, רכזת תחום חינוך במכון חרוב. שירה הציגה מודל העוסק בהשפעת הטראומה על תפקוד המוח בתהליכי למידה וחשיבה. המודל מפרט רצף פעולות שעשויות לעזור בהתמודדות עם מצבי דחק ואובדן ויסות. רצף זה נקרא "שלוש ה-ל" – לווסת, להתקשר ולחשוב. במהלך ההרצאה, הדוברת אפשרה לנו להתנסות בעצמנו בפרקטיקות לוויסות והדגישה כי לא נוכל לדאוג לוויסות של ילדים אם לא נדאג קודם כול לוויסות שלנו עצמנו.

יום העיון הסתיים בהרצאה על **"מוגנות בקהילות מפונות – איך לא שוכחים את הילדים"**, שנשא פרופ' אשר בן אריה, מנכ"ל מכון חרוב ודיקן בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים. פרופ' בן אריה פתח את דבריו באמירה שאנו, כחברה, לא מספיק שמים לב לילדים. עבור ילדים רבים שחוו התעללות, ההצטלבות של טראומה אישית עם טראומה קולקטיבית גרמה לתחושה שהטראומה האישית שלהם אינה חשובה דייה. נוסף על כך, פרופ' בן אריה הדגיש כי הטבח הנורא ב-7 באוקטובר והפינוי המסיבי והבהול יצרו סכנות רבות לילדים, שבין היתר חוו ניתוק מהמרחבים הפיזיים המוכרים ומהשגרה המוכרת ותחושה קשה של בגידה וחוסר מוגנות. מעבר לכך, בתי המלון עצמם עשויים להוות קרקע פורייה לפגיעות. הילדים נמצאים מראש במצב רגשי פגיע יותר ולעיתים גם מרגישים "אשמת ניצולים"; ההורה מתפקד פחות לאחר הטראומה; אין שגרת חיי משפחה גילים והילדים והנוער מסתובבים חסרי מעש ברחבי המלון, ללא השגחה או מסגרת לימודית מסודרת. אם לא די בכך, במלון מסתובבים אין-ספור אנשים שאינם מוכרים ואין השגחה מספקת על הנכנסים והיוצאים. פרופ' בן אריה הדגיש שכדי ליצור מוגנות בקהילה נדרשים עזרה הדדית בין חברי הקהילה, הסתייעות במבנים חברתיים פנימיים ושילוב בין כוחות סיוע חיצוניים לכוחות סיוע פנימיים, אלא שמנגנונים אלו מתקשים לתפקד בימים אלו. הוא הזכיר שבקבוצות מיקוד שנערכו עם ילדים, הילדים שיתפו שהם מרגישים שלא רואים אותם, שאין להם פרטיות ושהם רוצים שיקשיבו להם. ההרצאה הדגישה כי יש לנו חוב גם לקהילות יישובי עוטף עזה וגם לילדים עצמם, וכי עלינו לסייע לשתיהם לקבוצות מתוך כבוד, תוך הקשבה אמיתית והתכווננות לעמדותיהם.

***

מיכל אביעד – MSW, עוזרת מחקר במכון חרוב. michal@haruv.org.il

נריה מנצבך ריכרדסון – עוזרת מחקר במכון חרוב; סטודנטית לתואר שני בלימודי בריאות הנפש בגיל הרך – תוכנית שוורץ. nerya@haruv.org.il

תגיות: מידעו"ס 103 | מאי 2024